

15. Zám.

TUDÓSITVÁNY

A LÉVAI KEGYES TANITÓRENDI

KIS GYMNASIUMRÓL,

MELLYET AZ 185²/₃ TANÉVBEN

EGY

ÉRTEKEZÉSSSEL

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL,

KEGYES TANITÓRENDI KIS GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

Aug. 5. 1853.

TUDÓSITVÁNY

A LÉVAI KEGYES TANITÓRENDI

KIS GYMNASIUMRÓL,

MELLYET AZ 1853. TANÉVBEN

EGY

ÉRTEKEZÉSSSEL

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL,

KEGYES TANITÓRENDI KIS GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

NYOMATOTT ESZTERGOMBAN. BEIMEL JÓSEFNÉL.

NEVELÉS

A HAJDANI GÖRÖG, RÓMAI, ZSIDÓ, S KERESZTÉNYEKNÉL.

A múlt század közepetáján Rousseau-nak napfényre került, bámulat, s kedélyingert előidéző „Emil“ című művében olvassuk „Erötelenek születünk, szükségünk van erőre, gyámoltalanok születünk, szükségünk van segélyre, tudatlanok születünk, szükségünk van értelemre. Mind azok, mikben létünk feltűnt hajnalán fogyatkozunk, mik utóbb fokokkénti fejlődésünk, s éltünk minden szakán keresztül múlhatlanul megkívántatnak, legyenek azok értelmi, avagy anyagiérdekek, az eredetileg bennünk rejlő, s maga magát minden idegen segély nélkül ösztönszerűleg előfejtő természetnevelés nyomain elérhetők.“ Az idézett nem szavak, hanem értelemben szóló genfitudósnak, valamint az olly nyájas, mint lángtollal szerkesztett műve közvetlenül következő merész soraiban, hol a magasztos erkölcsiélet fejlődés egészben magára hagyatva, a nevelés, a tudományok az emberiségre kártékonyaknak bélyegeztetnek; — bárha ábrándos műve, s fellengős neveléstani eszméi, gondolatai ez irányterén kellőleg nem méltányolhatók is: de első pillanatra ugyancsak habozik, s zavarba hozatik az olvasó, midőn látszólag a nevelés szó legszélesebb értelemben tűnikkel előtte. Mint érintém előbb, a nevelés szó alatt, mind azon emberben létező, s maga magától ösztönszerűleg fejledező szellemi, és testielemekek működéseit érti, mellyek ténykedő hatása folytán a magával tehetetlen csecsemő szabad, és független, boldog, ártatlan, aranykort élő, és okos egyénéé átalakul; koránsem vévén itt tekintelbe a szellem erkölcsországát, nem az egyénisé-

gekre behatni szokott külvilág elemeit. Honnan világos, miszerint Rousseau-nak „Émiljében“ nem vala tökélt szándoka a nevelés szó értelmét a szellem erénybeni nevelésére, nem az emberélet bizonyos körére, nem külön korszakára szorítani. Mi, kik minden nevelést bizonyos körre, különkorszakra szorítani, egészben a tiszta erkölcs s egély rendíthetlen alapján gyarapodni, elágazni, felvirágozni, gyümölcsdús sarjadékait szétterjeszteni, úgyszólván egyenes vonalon belőle mintegy kiindulnia, s fel-dicsőülnie tartjuk elkerülhetlennek: az említett író, bátran állíthatom, badar rendszerét, ferde nézeteit e tárgyra vonatkozólag párányiségünk érzetében e helyt latolgatni nem czélunk, felettök hővebben szótemelni nincs akaratumk, annál inkább nincs, miután Rousseau neveléstani mesterfogásai, vezéreszméi, alapgondolatai tekintélyt érdemlő tudósoktól eddiglen többször eléggé megczáfolvák, azonban azt még sem hallgathatjuk el, miként az illetén nevelésimű fonák állításai, nem helyeselhető elvei, valamint az eszeslény czéljával megnem egyeztetelők; ugy az emberiségre csak ártalmas, csak vésteljes hatásuak. — Szerintünk e szó nevelés a gyenge, a fiatal kort illeti, hol még az erkölcsi, szinte a physical életben az érettség bé nem következett; innen folytatólag a nevelést azon bizonyos, meghatározott előismeretek, alapelveket magában foglaló rajzszerinti működésnek erősítjük, mi által a még fejtellen korúak erkölcs-szellembeni képzése, s egyetemi tökélyelmei öntudattal, és szabadon kifejtette eredménydúsan megvalósítatnak; — szóval: nevelés által értem mind azouégi egély, s tiszta erkölcs alapján rendszeresített nevelésiműködést, mi folytán az ember valódi emberré, s hasznos polgárrá idomitatik. — Szorosabb értelemben a nevelést ha veszszük, úgy találjuk, miszerint különbség létezik a nevelés s tanítás között. Igen, a nevelés közönséges, midön a tanítás egyes fogalom; — a nevelés mindég magában foglalja a tanítást. A tanítás érintetlen hagyhatván az érző, és kívánalmi tehetségeket, eszes, gonosz egyént állíthatelő, midön a nevelés értelmesen gondolkozót, gyöngéden érzőt, erkölcsileg cselekvőt czéloz adni. Embert nevelni, nem pusztán tanítani kell. — Athenae, és Róma a nevelés, s tanítás közti különbséget eléggé alig ismerék, miután való-dilag a tiszta erkölcs fogalmáról, az emberiség czélja, s az ész

kivánalmairól, mint alább következőkből lálandjuk, nem volt teljes tudalmok, ezekért nem gyéren a mondott szavaknak egyértelmű jelentőséget tulajdonítottak. Pár szóval sem bonczkéseljük tovább a nevelés, s tanítás közti különbség s rokonság lételét; én mind az egyik, úgy a másikat azon hatásiértelemben veszem, mint csak imént említettem.

Jelen értekezletemben a nevelés általános vagy egyetemes eszméit, miként azok gyakorlatilag a hajdankor műveltebb népeinél, a görög, római, zsidó s keresztényeknél a nevelésterén divatoztak, megpendíteni, s azokat egy kis képből ábrázolni tűztemki célomul. Igen, egy kis képből, mert e tárgyat terjedelmesben vizsgálni kívánó, ennél sokkal tágasb mezőt, s nagyobb tért válaszszon magának. Mielőtt a kis képet felmutatnám, czélszerűnek véltem egykét nevelést érdeklő történeti-szótagolati adatkákkal vegyes eszmetöredékeket mint az első cikkben már tevém, előrebocsátani.

Történetkönyveink szerint az őskor első művelt nemzetei a chinai, hind, aethiópok valának; ezek műveltségi állását, erkölcsi éltöket, s így nevelési rendszerük némi vonásait csak gyanítólág, vagy nemis ismerjük, napjainkban egyedül művészeti szellemük építési maradványaikban, millyek az aegyptusi gúlák, loborok, a sziklasírok, a romok Theba vidékén gerjesztenek még bámulást; a különféle mythosok, regék, és mesékkel elvegyített történeti munkák, úgy a későbbkori görög, és római írók, sokban fényárt ömlesztett, s örök mintául ragyogó műveikben részint igen keveset, részint épen semmit sem érintenek, mi a népelet, s a nevelés érdekében, s ténylegi mivolta irányáról lángzó szövétnék gyanánt fönnloboghatna. Mit e körül a zsidók tettek, inkább szellemi, s anyagi fejlettségök állapotjokból, mint nevelésmódjokról megmaradt igen tökéletlen történetiadatokból derülfel. Úgy látszik világosb, s tudományilag elrendezett ismeretre, csak Göröghon virágkora, s Róma világuralma alatt jutottak a paedagogicának alaptételei. Azonban az előhozott államok fényes nevü tudósai, mint: Plató, Aristoteles, Xenophon, Plutarch, és Quintilian ha mindjárt a nevelésügy életkérdéseit, s a pályatörök terét, s ösvényeit több nyommal szélesítékis; mindamellert a szellemiélet erkölcsbeni nevesítésére általában Hellas, és Róma nem csekély hirben álló

bölcsei, nem nagy figyelmet fordítanak, minek kétségbevonhatlanul nem lehetett más oka, minthogy felfogásaik, szellemi ismereteik magáról a tiszta erkölcsről, a legfőbb Lény, az ember eredeti célja, felséges rendeltetése, s magas érdekeiről, s más ezekhez hason tárgyakról annyira homályosak valának, miszerint minden bölcseségek mellett a homályból kiburkolódnai, s világosb tudalomra juthatni túl volt felfogási s belátási hatalmukon. Nincs ki Socratest a bölcsészet atyját, mint olly férfiút, ki az Isten, erény, öröklét dicső eszméit fejtegetve annyi sok szépet, jót s igazat tanított, mainap is bámúlattal ne említené; halála percei előtt még is mintegy kétkedőleg a mondottakról Aesculápnak tiszteletül kakast áldoztatott. Aristoteles az okoskodó módszer rendezője magát a mindent bölcsen, atyailag kegyesen intéző gondviselést bátorodik korlátok közé szorítani. Epicurus a kéjvadász, az önző, a hiú nem vala képes soha a halandók feletti égiörködést a meggyőződés fokára emelni. Mit mondjak a büszke, s független lelkületű, makacs, hajthatlan kedélyű Stoicusokról? ezek a szent Lényt az anyagi világgal azonítani, a mennyei rendezést esetnek tartani, az isteni bölcsesség, jóságot kétségbe vonni nem tartották hibának. Sőt az erény, és szellemdús Plató mint a hazudság; Ciceró a római köztársaság legfényesebb korának legtanultabb férfja, s nagy hirű erkölcs tanító, mint a hamisesküvés védői tünnekel előttünk. Századok jöttek, s reppentek a föld kerekén, s a nevelés jótékony világsugarai tisztább erkölcsi fényben csak bágyattan hathattakbé az értelem honábamindaddig; míg a halandók közé örökfényéből leszállott legfőbb lény, legtökéletesebb főesz, az istenember, a fenséges isteni szellemű egély szerzője, az összes emberiséget magában foglaló legtisztább, legszentebb erkölcsös nevelési eszme gyémánt alapjál lenemtette. És a legmagasztosabb eszme azonnal fellön karolva, és pedig a felkarolt eszmét milly erélyes hatás, milly kitünő, sikerdús, s bámulatos eredmény koszorúzza folytonosan, a történelem, s tapasztalat eléggé bizonyítja. Az égi eszmének hőkebellet hódoló Nagy Károly, e dicső, s egyedül üdvös alapon működve, a közép classikai alakú literatura, s a feltalált sajtó hatása sokat tettek a nevelés, különösen a tiszta erkölcsi nevelés ész- s célszerű előléptetésére, de e mellett is hosszú évek lefolyása kívántatik, hogy a

jelenlegi nevelés állás- s fénypontját kijelelő észfogatok megér-
jenek, s forgásba tételve nagyban terjedjenek, s felvirágozzanak.
Angolok, francziák, németek legtöbbet, s legjobbat tettek elméleti
s gyakorlatilag e tan körül, s bár az újabb bölcsészeti iskolák
egyikéhez sem köttetett, mégis Niemayer nem kis érdekü mun-
kája után több nevelési rendszert lehet felhozni, melly a tizen-
nyolczadik században külön, vagy egyszerre divatozott.

A nevelés sajátkép újtökélyelemeket, mellyek magva már
a teremtéskor mélyen beoltva nem lett volna az emberegyn ke-
belébe, nem képes előteremteni; nem is célja, feladata az a
nevelésnek; ám az igen, miként a bent talált számos tehetségeket,
különféle ismeretek, ezer meg ezer gondolatok, s érzéseket hüven,
nagy iparral kiaknázza, ápolja, fejtsse, öntudásra juttassa. Mutatja
ezt maga a tapasztalat. Mutatja leginkább a nyelv, melly nem
egyéb, mint az emberilélek hü visszkepe; — nem egyéb mint
hang, mellynek segedelmével nyilvánítatik az eszmék, s gondola-
tok mimódoni fejlődése. Mutatják a hebereknél a nevelés fogal-
máról divatozott kifejezések, mindannyian a gyökszavaktól szár-
maztatván kellően felvilágosítják, hogy ök a nevelés alatt egyedül
a magzatban rejlő tehetségek, sajátságok művelését, öregbedését
s erősödését értettek. Maga **ΤΥΝ** szónyomozólag, karjain vinni
— tulajdonképen csak őrizőt, gondviselőt jelent. Így *τρέφειν*
a görög szótár után öregbedést, erősödést fejezki; alkalmaztatik
ugyan eredetileg a növények ápolása, nevelésére is; azonban,
valamint ez, úgy több szokásban lévő ápolást, s nevelést tájékozó,
vagy jelentő tételek, például: földek, rétek, növényekről az em-
berilény ápolása, nevelésére is átvihetők. Ide kell soroznunk
ἀγωγή és *ἀγαγωγή* mellyek származása *ἀγειν*-tól kétségtelenül
erősíti, miként eleitől fogva soha sem vétetett más értelem-
ben mint egyengetni, vezetni. Ugyan ez mondható a latin edu-
care, és educatio szavakról; nem különben a német ziehen mást
nem teszen mint erőnevekedést, mi által akármelly tárgyat kiter-
jesztünk, húzunk, s előmozditunk. Mind ezekből további fejteget-
és nélkül azon bizonyos következmény jöki, miszerint a nevelő

újtökéylemeket nem ültethet az eszeslény szivkertiébe; nemis mint mondók pálya-munka-lisztli köre ez a nevelőnek, hanem a szendergve létezőket nem kinélve semmi fáradságot semmi munkát, cselekvőséget, tisztán dobogó kebellet feléleszteni, szilárd akarattal előmozdítani, józanul átgondolt elvek, s műfogások szerint legnagyobb terjedelemben fejteni, kiképezni, ugyancsak hivatásának nemesköre; hogy így, minden oldalról szorgos működés által, nem gyenge nádszál gyanántingadozó, hanem alapos, biztos nevelésieszmék oktató fénysugárain lépcsőnként a nevédek közelebb, és közelebb vitetvén az erény, s tudomány dicső országához, s ott nevedekve, erősödve, s közel érettségre jutva a tanodai apai vagy bár minéven nevezendő nevelés megszűnése utánis, állólag folytathassa saját fejlesztését, és pedig olly várt eredménynyel, hogy mind önmagának, mind összes nemzettestnek, mellynek kétségtűl tagja leend, arany gyümölcsökkel kedveskedhessen.

Mirenézve fontos hivatásában kellően, biztosított haladásal eljárni kívánó nevelő, sokban, igen sokban magát az általános természetet, s nevédeke eredeti hajlamit, vonzódásait erény, s ismeretekkel feldiszesítésében nem csak hüven kövesse, hanem minden más előtt ettől kérjen irányt. És ez egyik szabályul szolgálhat. Másodikul, a nevelésipályán mind elméleti, mind gyakorlatilag folytonosan jólfelfogott, körültekintőleg megítélt, helyeslést nyert, üdvös siker, s legjobb következménynyel koszorúzott álláspontokat szakadatlanul szeme előtt tartsa. Ha e két szabály vezéresillag gyanánt nem ragyog, s irányul nemtűzöttik ki, minden más módok, eszközök hasztalanok leendnek; s a nevelő előbb utóbb hasonlítand az olly hajóshoz ki a vihardulta tenger dühöngő hajjai között delejtű nélkül bolyong, s kinek megfeszített törekvéseit a hajónak csak egy recsenéseis megsemmitheti, őt végveszélybe döntheti, magok az ugynevezett paedagogusok, Jean Paul nyomait követve, a nevelés eredetének, nyomozásában a világ fakadó koráig mennek vissza, az emberi természetet első eredetiben megromlása következtéből ingatag, s gyarlónak nevezik, s a fönnebb említett szabályokhoz mint megdönthetlen sziklához, minden kétkedés nélkül, állhatatosan ragaszkodnak. — Azonban nem elegendő a javasolt szabályok, álláspontok, vezéreszmék

egyedüli felhasználata; ezeken felül a gondos, az ügyeszerű nevelő hasza keresztül elméjével a nevelés minden ágát, lépjen vizsgálódva az eddig járt, s nem járt nevelésitérre, hol ezer az ösvény; olvassa ihletett buzgalom, s ernyedetlen kitartással a nevelésről irt tanútságos műveket; hogy így annál közelebről megbarátkozhassék az útjelölő s irányadó módok, s teljesen felfogott eszközökkel, mellyek alapos ismerete nélkül elméleti tudományt, mi a gyakorlati mellett igen is megkívántatik, tőle elsemis maradhat, sőt vele karöltve járnia kell, nem szerezhethet magának soha, soha! Gondolkozzunk bár miként, kénytelenítetünk elismerni hogy nincs, nem is lehet a közérdekű ügyek közt fontosb, szentebb foglalkozás a nevelésnél: minthogy nincs, következőleg nem is lehet a fénytadó nap alatt, mi nagyobb óvakodást, tájékozást, tapasztalást, mi mélyebb belátást szilárdabb gondolkozást, s kifejtettebb tudományt igényelne, mint a neveléstárgya; hisz ezzel áll mint lényeges tényezővel legszorosb kapcsolatban valamint a hon, úgy egyes polgárainak anyagi és szellemi jóléte, s boldogsága. Nagy tehát s nehéz kötelességet vállal magára, ki nevelői pályára lép, rögsz itt az út, örömtelen, öröm tenyészik rajta, temérdek az akadály; szerencsés az, ki az utat egyengetni, az ürmöt irtani, helyére örömet ültetni, s a temérdek akadályokat czélszerűen legyőzni, s elhárítani képes. „Ha más körben fonákul mozog a kezelés, esorbát ejt, ha itt, erkölestelenit.“ „A másutt okozott hiány kipótolható, a nevelés állandékos szövevényében ritkán.“ Ezeket tisztán megértve, az ügy szent szerelmétől áthatott nemes keblü nevelőnek főgondja legyen nevendéke összehajtségeit természetes hajlami, vonzalmainál fogva bölcsen előidézni, kifejteni, ügyesíteni, s a mindenkép megállapított, s biztosságot adó nevelési szempontok szerint, nem csak azt, mi minden ember-egyénnél közös, mi az emberifaj jellemét, erkölcsi mivoltát egyetemleg tükrözi: hanem főleg azt, mi mint egyes egyéniségnek sajátzerű tulajdona kellőleg művelni, szilárdítani, s előmozdítani tartsa szoros kötelességének; koránsem úgy, hogy mindjárt kezdetben a többi tehetségek felett egy különösen kitünőt, — az egész embernek majd csak nem elhanyaglásával, — mintegy irántai előszeretettel viseltetve kiválólag művelje; sőt állandóan azon törekedjék, hogy mint azt, mi a fejlődőkorban emberileg

nemcs, eredetileg egybehangzó, kiművelhető, egész hatályljal, munkateljesen fejtse, idomítsa, valósítsa, tökéletesitse. Jaj neked szegény ifjú, kit előre bizonyos életrend, s állásra hátraóztak önkényű, felőled nálad nélkül határozó szülőid! A nevelésről olly szépen, mint helyesen értekező Niemayer szavai szerint: a nevelésben nem egyedül a testet, sem az értelmet, nem a szívet, sem a lelket, nem az elmét, hanem az egész embert kell tekinteni. Illy rend, illy úton s eszmék nyomain kell hatnia a nevelésnek. hatott is az, nem ugyan nagyban mindjárt az emberinem első kezdetétől; de mégis elmét, s érzeményt nemesítőleg hosszú századokon keresztül minden műveltséget ismerő népek, nemzeteknél, mint azt a történelem szózata hangosan erősíti: leginkább pedig a szelid, s jótékony keresztényegély feltunte, s terjedése óta a nevelés, különösen a tiszta erkölcsi nevelés szilárd akarattal naponta növekedőbb és növekedőbb alakban közeledik szellemi szárnyain a tökély felé.

Vessünk már most ezek után egy pillantást a hajdankorban létezett görög, római, zsidó, s keresztények nevelésügyére.

Göröghon s műveltsége irányában történészeink nézetei egymástól lényegesen eltérők. Ciceró egykoron a világ legnagyobb hirű szónoka; Göröghont minden tudományok, művészetek, s mesterségek szülőanyjának nevezi; — némellyek, nem Görögország, hanem csak Athenae vólt, — így szólnak, — egyetlenegy város főleg, melly észtermékei által Göröghont a tudományok, s művészetek ama gyakran csodált fenyfokára emelé: — mások egész őszinteség s lelkesedés hevével elismerik tudomány s művészetbeni virágzóállását, egykori fényét, ragyogó nagyságát. páratlan dicsőségét, hozzátevőleg mind az által, miszerint Graeciában semmi korszakban sem találják a szónak egész értelmében és kiterjedésében vett emberi méltóság és humanitásnak csak egy eszméjét is. A társadalmi állapotnak sem lelik valódi erkölcsi

alapját. — Elvitázhatlan igazság, miként vannak Görögországnak árnyékoldalai; ha mást nem, egyedül az annyira üzött rabszolgaságot, — a vagy a családi életbe soha benemfogadott jogegyenlőséget vesszük is tekintetbe. Úgy van, vannak árnyék- de vannak fényoldalais, és ezek sokkal elevenebb, anyagban gazdagabb, szellemileg erősebbek, mint a régi korokká letűnt nemzeteké összesen; — hasztalan: minden erőlködés, s kifogások ellenére békellvállanunk, miszerint Göröghon virágkorával az emberiség, és művelődése történeteiben újkorszak kezdődik. Dicső volt valóban Göröghon, virágzó, s egy korán kifejlődött állam. Szükséggé vált lelkigyönyörök, szerencsés viszonyok, kedvező körülmények egész sora hatottössze Göröghont e dicső, e virágzó állás, ez egy korán kifejlődött államra emelni, mellynek enyészhetlen dicsősége, s illatozó virágkora, az elmékedőtmainapis sok tekintetben hámulattal tölti el, melly bennünket is képzelgő korszakunkban olly hévvel lelkesített, s mellynek lehervadhatlan virányain olly örömet andalgtunk. Fájdalom! az élv, az öröm csak idegen forrásokból meritetett. Üdv s buzgó szívből fakadt hála a tanulmányok szellemének! mostani tanrendszerünk ragyogó diadalma egyik arany szálát felfogva: honunkban csak kevés évek leperegte után egészben másként leend, hol a serdülő ifjúság, a boldogabb ivadék nem idegen, hanem valódi eredeti görögnyelven olvasandja a világ első emberei dicső, s halhatlan műveit. „Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquae.“ Mi pedig Hellasnak olly korán állammá fejlődését illeti, a nép ritka szellemén kívül, nagy hatással volt erre a nyájas éghajlat, az ország kellemteljes fekvése, változó minemősége, a révekkel gazdag tengerpart, minden irányban tengertől körülövezett volta, polgári alkotmánya, és vállalása alaki szépsége. Helyesen éneklé Schiller a lángeszű költő Görögország istenei című költeményében:

Hol vagy szép világ? térj bájjid fátyolában
 Újra vissza? te természet gyöngykora!
 Oh csak az énekek szép tündér honában
 Pirúl még regés idődnek bihora.
 A mező holt mássa ama régi szépnek,
 Felém egy látható isten sem lebeg;
 Oh amaz élettől meleg drága képnek
 Csak árnyéka maradt meg! —

Igen, Göröghon isteneinek csak árnyéka maradt meg, de fennmaradt, az utókorra átszállított dicsőségteljes művei s eszméiben, és él, s élni fog emlékezetben tündöklő fény s pompa sugarai közt alkonytalanul. Azonban jelenleg nem Göröghon dicső, s virágkora, nem korán álammá alakulásának oka, hanem maga az akkori állami nevelés minősége, s állása forog kérdésben.

A daliáskorban élő görögöknél az állami nevelés a testnek, nem a szellemnek képzésére volt irányozva. Ámbár az iliasihős Achilles, az akkor hősködő göröghad legvitézebb, legszebb, legfőbb tiszteletre méltó bajnoka komolyabb tudomány, zenészet, s testgyakorlatokban neveltetett; ámbár a nagy hirű Menelaus, Alcyoni, s az eszélyes Ulysses vitéz szellemű daliák udvari, s családikörökben művészet, tudomány, zene, csinosabb társalgási modor, szóval: a virágos világ világtalan legvilágosabb dalnoka Homer után academiái méltóság lépteire akadunk: mind a mellett a mindent, mi hősi volt, magával ragadó kor kinyomata egészen kétségteleníti; miként akkoriban nagyobb hév s lelkesedéssel a test, mint a szellem emelésére fordítatott minden. Spartában még csak nemis az apától függött, éljene gyermeke vagy ne, hanem a Lescheben összegyűlt ezéh öregei határozának a testalkotás szerint a gyermek élete, vagy halála felett: azon elvtől vezéreltetve, hogy olly ember élete, ki nem született ép. egészséges, és erősnak, sem magának, sem honának nem használ. Tehát teste ért az embernek mindent, szelleme semmit.

Ez ideától hevülve Göröghonban testgyakorlatokra gymnasiumok, nagyszerű épületek emeltettek, hol kezdetben mindjárt rendkívüli gond, s szorgalommal csupán testgyakorlatok, merész, fortélyos, mesterséges fordulatok, s mozgásokra tanitatott az élet nyíló pályáján futkozó ifjúság; vagyis inkább a testügyesítés, jártatás, hajlékonyítására célzott minden oktatás, később e körben a zene és ének találának helyet; dehogy ezeknél a gymnastica jóval delelőbb fokon állott, világos onnan, mert az írók által, midőn a testgyakorlatok, — minemű vala az ugrás, birkozás, nyíl- s tányérdobás, ökölviadal satb mint a harc- s tusák mezején

dicső, hasznos ismeretek, — mint leghatályosb emelyü gyanánt szolgáló kellékek éigig magasztaltatnak: a zene s énekről csak oly módon, mint a társalgási életben alig nélkülözhető kedvtöltési kellemtárgyakról melleslegesen, s elég hideg vérrel tétetik említés. Már akkortáiban a szelidebb művészetek két eleme ugymint: a zene és ének, néhány jelesbektől művészileg felfogott sugarai lassanként Göröghonban kezdének szétáradni, s fejledező bimbói delibb alakban ragyogni: azonban ámbár különösen Peloponesusban, úgy a kisásiai görögök közt e csinos téren haladási fokozaatok szembeötlőleg valának észrevehetőek: mindamellett részint a beköltözött vad doriak, részint más műveltséget nem ismerő szomszédok miatt mélyebb gyökeret még sem verhetének; — csak idő multával emelkedhetett a nagyon szeretett gymnastica mellett tartósb disz, s fényre a zene és ének, szintolly melegséggel a dóriak, mint a kisásiában lakó ióniaknál, azzal a különbséggel még is, hogy amazoknál diszlőbb tért foglalt a gymnastica, ezeknél, a zene és ének; — mind ebből nem más, mint az akkori nevelés egyoldalúsága tünikki a művészet gyakorlati irányában. Így volt majd enyészőkig a doriak legelső testvérágánál az aczéljelleme spartaiaknál, kik hazafiúi erény s hősigyakorlatokban neveltetve, önként lemondván az élet minden édesb gyönyöreiről, s magának a tudomány s művészetnek azon mennyei élveziről, mellyeknek legillatosabb zamaját nagy mértékben szívták szomszédai, ezek helyett ők az önmegtágadást, a nélkülözést, a kényelmek megvetését választák magoknak örök törvényül. És az önként választott törvény, vagy inkább alkotmányok rendelete következtében, melly a népelet, s polgári intézményeik szelleméből vette kifolyását, mindannyian született katonák, határvédők- s örök valának. S mint olyaknak a meddő, termékellen, vad, bérczes, de lángoló szerelemmel ölelt hon védelme s érdeke, s annak az annyira kedveltnek bajnoki szellembeni fenntartása volt kitüzött céljok. A kitüzött czélt bámulatos s egyszersmind a legdicsőbb eredmény követé, mert Sparta a görög államok között hazafiúi erényben nevelt lelkével s hősigyakorlatokban edzett testével vezérszerepre emelkedvén, szava eldöntő vala a gyűlésekben, s számra csekély, de győzhetlen serege meghodította a leghatalmasb ellenséget. Hogy illetén harczias szenvedélyek, gyakori szilajtusák, s ké-

születek; illetén egyoldalú nevelés mellett a szellemi gyönyörök virányai, a szelidebb műveltség, a magasztosb eszmék iránti szerelem, s lelkesedés, bémehathattak pánczélos mellébe, nincs ki ne látná.

Spartában minden ép fiú állami nevelés alá vétetvén, a csendes házikörből, s a szülői ápoló karok közül mintegy 7—8 éves korában, elszakítva, nem apja nevelte őt többé, hanem az állam, ama nézet folytán: hogy egyes minden tekintetben csak az állam miatt létezik. Mindjárt éltök keletén az állami közintézetben tanuló harczfiak az éhség, szomjúság, s egyszerű eledelekhez, meleg, hideg egyképeni türéséhez, könnyedeni ruházkodás, fárasztó munkák, szóval; a rideg élet ezer megezer hullámaihoz szoktattattak; mik által erős, izmos testüekké alakulván, nem csak minden kigondolható baj, csapás, vizzályokkal hősiesen szembe szállani: hanem a honért, főleg ha annak közjavát, érdekét vész fenyegette, igen a honért küzdeni, vérzeni, győzni, vagy hullni legnagyobb dicsőségnek tartották. — A fürdés, mint a fiatalságnál elpuhultságot okozható, sokáig tilalmaztatott. Kisebb értékű tárgyak elorzását, úgy más apróbb csintalanságok elkövetését megengedé a törvény. Ezeket, mint állítják, a végből nézteát az előjáróság, hogy a gyermekek okos szemességet tanuljanak; a jószágtulajdonos pedig ébergondviselés- és utánnézéshez szokják. A leánygyermekek hasonlóan résztvettek a testgyakorlatokban, egymással tánczoltak, verselfutottak, tányérthajigáltak, és ez mind nyilván történt; a leányok e pályán szint olly előmenetelt tettek, mint az ifjak; kétséget nemszenved. Lycurnak a szigorú törvényalkotónak a leánymagzatok illyes neveltetésében más czélja, nemlehetett, minthogy azok ez által erős gyermekek anyjaivá tessenek. Általában a csendes haladás mezején a nemesebben dobogó szivérzet, magasztosb erények, mélyebb tanulmányok kifejtésére semmi, vagy igen csekély ügyelet fordítatott. Aristoteles nagy Sándor derék nevelője, az egész nevelést nyers, kemény katonai szellemű, és jelleműnek nevezte; — hol hazafiérzet volt az uralkodó eszme. Fögond fordítván arra, hogy ép, s egészséges testben, ép s egészséges lélek lakozzék, mit az annyira, üzött testgyakorlatok folytán reméltek leginkább elérhetőnek. Évek haladtával a küzdés, a viadalokra előkészítő gymnasticát

követte, a zene, és ének; ha Sparta vitézei nem olly erélyesenis, mint Athenaeé, még is mindkettőt öröm, kitartó hév, s hű karokkal ölelék, keblökre, onnan következtetjük, mert az ünnepies pályajátékok alkalmával, mellyek közönségesen Hadúr tiszteletére rendeztetek, nem egyedül a virgoncz s lángoló keblü fiatalság; sőt a férfiság ragyogó delét élő egyénekis tetlelegesen résztvenni, komolyan a küzdhomokra lépni, s a virulásnak indúlt művészet mindkét szendébb nemében versenyczni dicsőségnek tartották. — Játszva küzdék itt Göröghon lelkes fiai dicső őseik kemény harczait, játszva tisztelék isteneiket, játszva varázslák vissza a nagy napok nagy férfait, nagy tetteit. S a hellen nép todúlva todúlt a küzdés, a zene, és ének helyeire. A pályatéren a művészet bár milly ágában győztes versenyző, vetélylársát a küzdhomokon felülhaladó fürte ügyessége jeleül az egybegyült sokaság taps- s örömhullámai között egyszerű olaj-cser-borostyán-fenyő lombokból kötött fűzerrel a hon magasztos tisztelete kíséretében ékesítették. Ámbár pedig Plátó után a zene és ének a gymnasticával legszorossabb összeköttetésben állottak, s egymással mindég karöltve haladtak: még is ez (a gymnastica) minden egyéb művészetek felett elsőséget vivánki — annyira méltányoltatott, mikép meggyőződésök szerint ezt tartották a bajnok egyéniségét meghatározó főkelléknek, mint ollyannak, mi által kizárólag valamint az ellenfél csele, fortélyos működése, harczias intézkedései legkönnyebben kikerülhetők; úgy a hon dicső, hősies állása nem más, egyedül a testgyakorlati művészet nyomain elérhető s fönn tartható. Ez irányban haladott a felsőbb s magasztosb fejlődéstől visszavonúlt, s a szellemi műveltség után nagyban soha nem sovárgó Sparta, folytonosan csak a vadcsaták zaja, s a romboló dicsőség maradt legkivánatosabb eleme.

Ellenkezőleg a fárasztó gymnasticát a kis ásiában lakó ioniak, gyönyört nem találván benne előbbunni kezdették; később lassanként annyira elhanyaglák, miként leginkább csak azoktól, kik daliásélet s hadviselésre szánván magokat, műveltetett; e folytán a zene és ének s más lelket emelő, s bájtt lehelő művészetek kedvenczebb foglalkozásaikká vállván, a testgyakorlatok, mint nélkülözhető nevelési kellékek a társaséletben nagy részint becsöket vesztvén, mellőztettek.

Úgy tapasztaljuk, hogy a jelen, a hajdankornál műveltebb század részvéllen, sőt hideg a testgyakorlás iránt, mintha csupán szellemi lények volnánk, csak a szellem műveltetik, mi csalhatlanul a bajnoki lélek szendergésére mutat. Guts-Muths komolyan intő, s oktató szózatai pusztában hagzánakel; hasztalan hordáfel például a göröghősöket; hasztalan az aczéljellemű lovagokat, kiket olly regeszerű fönségben mutatfel a középkor; hasztalan dörgé füleinkben classicai gymnasticájában, mikép gyenge, nyavalygó test mellett a legmélyebb tudomány, a legszentebb erény sem használhat az emberi társaságnak, sjóletünket előnemozdithatja. Mind sikertelenül. Azonban e téren is a műveltség arany hajnalát látjuk virradni, az életbe átültetett áldásteljes birodalmi tanterv magas rendelkezete a nevelés ez ágára is kiterjeszkedvén, hodoló kegyelet, s búzgó hálaérzettel már ekkorig is szemlélünk több városainkban felállitva gymnasticai intézeteket. Mind ezek haszna úgy a test, mint a lélekre egyaránt kétségtelen, dicső, üdvös. Szülők! jelen az alkalom, serénykedjete, figyelmeztetőleg szólalunkfel, serénykedjete szivete legfőbb kincsét, gyermekeiteket gymnasticára is oktatatni. —

Szelidebben lengett a tudomány s művészetek geniusa Athenae felett. Mig az ösifegyelmet, az erkölcs, s törvények iránti csorbálan tiszteletet, féktelenség, nagyravágyás, fényüzés, s a vadságig fajzott szakadatlan belzavarok háttérbe nem szoritották; mig a marathóni győzők nemes lángja melengeté Athenae lelkes fiait, a szellemi nevelés a testivel majd nem mindenben párhuzamosan haladott. Három tanfolyamat köteleztetett Athenaeben az ifjúság bevégezni, ugymint: a gymnastica, zene, és nyelvészet folyamat. A bájlón mosolygó művészet s tudományok e szent s virágos csarnokiba minden szerencse javaival bővebben ellátott szülő gyermekeit elküldenü mulhatlan kötelességének ismeré, miután egyedül az ottani mügond s csinnal előadott tantárgyakban alapos kiképzést nyert ifjak tartattak szabad, tanúlt, s műveltpolgároknak. Itt gyülekeztenek össze a Muzsák gyémánt oltárinál, mint a szellemi disztér gyönyörtárasztó központjánál forró vágy, s olthatlan lángtól hevülő Athenae jelesbjei, nem kimélve sem fáradságot, sem kincset, a művészetet, a tudományokat, s mindent mi szellemileg szép, és dicső, mi az ember képzelmit élesztü, s

kedélyét gyönyörködteti, mi a honnak állandó nagyságot, hirt, nevet biztosít, a dicsőség ama magas, ama tündöklő fokára emelék, mire tisztelet, s bámulattal tekint, s fog tekinteni az utóvilág.

Athenae szintúgy, mint Sparta kedvelte a gymnasticat. Bárha Athenae fiai műveltebb körben, gyöngédebb érzelmek között neveltettek, de azért, hanem annyira mint Sparta vitézfiamál, mégis a gymnasticát tüzesb s élénkebb szenvedélylyel gyakorlók szellemében együlegyig majd nem mindég egy kis vadság, beszédökben egy kis keménység, társalgási modorokban egy kis nyeresőség vala észrevehető, Athenaeben a gymnasticával baráti frigyen álló zenészet mintegy átmeneti hidúl tekintetett a szelidebb erkölcs, s nyájásb társalgásra. Magok a hellenek általában a zenéről hitték, hogy az a vadindulatokat az emberben szelidíti, magasztos, és nemes érzeményeket teremt a szivben; elfojtja a bút vigasztalással, az örömet növeszti lelkesedéssel, szóval; a csendes józanság, és szende komolyság jellemét nyújtja a lelkületbe. Hangszerekül citera, lant, fuvola használtattak. Miután a serdülő ifjú a lant kezelésben meglehető járasságot szerzet, énekre tanitatott. Az énekek gyönyörrel oktató nemzetidalok, elmederítő hősköltevények, vallásos regékből állának. Zenészeten kül képirás, és rajz volt divatban. — Mi a nyelvészet folyamát illeti, ez alatt nem csak irás, s olvasásra szolgáló szabályokat, nem csak nyelvet tanultak, hanem más hasznos tudományokon felül a legelső költérek, szónokok, s bölcsészek remekműveivel ismerkedtek meg; nevezetesen Homer, Thiognesz, Hessiodosz, Plató s másokéval; mik következten az ifjú finomabb nevelést nyervén, értelmileg fejlődött, esze és szivé nemesedve a hon szerelmére bűzditatott. E rózsásutakon felnevelt ifjaknak az agora, s a harczmező lett munkássági körök, mint publicisták, vagy mint katonák szolgáltak a hazának. Valamint a szántásvetés; úgy a mesterségi üzlet rabszolgák dolga volt. Minthogy pedig a tanulás nagyobb költséggel járván, a tudományokat egyedül e vagyonosabb szülők gyermekei tehették magokévá, e szerint a nevelés csak a nép kisebb részét vevé tekintetbe, s nem annyira az embert, mint a polgárt képezé, hazaliakat nevelt, de világpolgári szellem nélkülét; — általános nevelés, s műveltségről Göröghonban szó sem lehet. — Ha az ábrázoltakon keresztül tekintünk, a nevelés

egyoldalúsága mindenütt s mindenben mutatkozik, miről maga Aristophanus is a görög nevelésről értekezvén álmétkodólag emlékszik. Nem ölelte tehát fel a nevelés az egész embert. A hellenélet a hazafiság s nemzetiség teljes fénybeni ragyogtatás s szilárdítása mellett különösen a szép eszméjével foglalkozván, mint ezzel foglalkozó a szepészet kellemei s virágaival minden akkor élő nemzetek között első helyen tündöklött, a nélkül, sajnos! hogy a közműveltség terén a szellemnek megadatott volna azon égi sugár, melly azt melengeti, azon édes táp, melly életi, azon üdvös oktatás, melly a magasztos erkölcs emelés, s dicsőítésére megkivántatik. Nincs min csodálkoznunk; a görögök nem valának képesek valódiilag felfogni, hogy valamint a műveltség, a nemzeti emelkedés, és nagyság roppant épületének; úgy az anyagi hasznok, s jólét élvezésének soha más, hanem egyedül az egész embert felkaroló tiszta erkölcsös nevelés adhat állandó, szilárd, megdönthetetlen alapot. — Spartában inkább, dehogy Athenaeben családiélet létezett volna, épen nem mondható.

Milly hatalmas volt Róma, a történelem bizonyítja. Ha párvonalba állítjuk Göröghonnal, úgy találjuk, hogy amott egy egész nép nagysága, itt egyes embereké veszi igénybe figyelmünket. Róma a nevelés sugarain nem ugyan halfogások nélkül, de sokban nemesebben haladott mint Athenae. A gyermek itt a családkörben nevededett az apa majd nem korlátlan hatalma alatt, az anyai szemek előtt; ellenkezőleg Athenaeben szokott dolog volt a gyermeket egy e célra betanított szolgára bízni. E folytán a nevelés a rómaiaknál az ugynevezett házi volt, és már csak ez oknál fogva is nemzeti, kitünőleg a köztársaság korszakában: a hősi, a hazafiúi szellemben nevededett apák e szellemet, mint a nemzetiség legszilárdabb biztosítékát, háziköreikben erélyesen fönntartani törekedtek. Ezeket érve, úgy rémlik előttünk, miatha a belső ember, az erkölcsös nevelés, a szebb érzület a rómaiaknál nem lett volna annyira mellözve, mint a görögöknél; azonban ha gondolkozólag mélyebben tekintünk e tárgyba, azt vesszük észre, hogy a tisztább fényben tündöklő erkölcs fogalmáról még

csak nem is álmodoztak; s mikép kellessék tudniillik a testet a lélekkel arányban művelni, s nemesíteni képzetök sem vala, annál inkább nem, miután az egész ember kiképzése a hazafiság körül forogván, ez eszmének keblök egész melegségével hodolának. Róma műveltsége fénye kezdetén a gymnasticát karoltafel, később ezt követé a zene, és ének, de e két végső Romában nevelési kellékül soha elnemismertetett, s különös gonddal nem is műveltetett. Minekutánna a görög tudomány s művészet rózsaszin hajnala átragyogta volt a római büszke, magát túlbecsülő, örömezt esalázó, uralkodásra vágyó, más népeket megvetve lenéző, típró érczkebleket, mindenek felett a nyelvészet, szónoklat, s jogtudományokba levének szerelmesek; s ezeket majd nem hihetetlen szorgalom, ernyedetlen törekvéssel iparkodtak meghonosítani, s egészben sajátáikká tenni. Minnél fogva minden, gyermekeiket kellőleg nevelni kívánó jobb modú, sorsú szülők, az érintettem tudományokra, mint a gyakorlati tisztessé életben legszükségesebb kelekerekre szorgalmatosan tanitatták. A gyengébb korúak eleinte anyanyelvükön szabályszerű beszédben gyakoroltattak; utóbb a felsőbb tanulmányokra adván magokat, millyen volt: az ékesszólás, mint a polgáriéletre egyik megkívántató fontos tantárgy, melly a nevelés főágát téve, mind magányos, mind nyilvános tanodákban fő- és alrendtől tanitatott s tanultatott. — Sehol sem fejtettek még is annyi erélyt, oly tevékenységet s állhatatosságot, oly magas tökélyt ki a rómaiak, mint a jogtudomány terén. Ebben túl ragyogtak minden más népet és nemzetet, és benne czáfolhatlan bizonyítványát találjuk a polgáriviszonyok messze kifejtett műveltségének, a polgárisodás, s csinosodás magas fokát elért állapotnak, legalább mi annak külső oldalát illeti. Nem is történhetett különben, minthogy a jogtudomány haszon s jutalommal állván szoros kapcsolatban, nem lehetett nem tüzes kedvellöket, hö barátokat, s közdivatot nyernie; miután az emberi természet gyarlóságában fekszik már az, hogy még a szellemi javak közül is kiváltképen azokat kedvellje, mellyek a szellemi gyönyör mellett anyagi nyereséggel is egybe kötvék. És valóban a költér ide czélozva, nem ok nélkül mondja:

*Ipsæ licet venias Musis comitatus Homere,
Si nihil adtuleris, ibis Homere foras.*

**

Az illetén nevelési körülmények között felnőtt ifjú apját követte a földművelési munkára; valamint a forumra, a népgyűlésekbe s hadakba. Az ő szájából hallotta a hon nagy, jeles férfainak dicső tetteit; úgy az állami szerkezet alapelveit.

A művészet s tudományok felvirágzatának a rómaiaknál legkedvezőbb időszaka a császári volt. Fejedelmi kegy, s a dúsak melegölelései munkásságba hozák a kitünőbb elméket. Nem vala a köztársaság alkalmas tudósok, hanem igen hősök előidézésére; eltávozik a gyöngébb érzet, s a művészet védangyala azon hon teréről, hol ormon, völgyön tábori kürt, s borzasztó fegyver csörgés csendet, s vidám béknapokat háborít. Bölcsészek, költérek, szónokok, jogtudósok, s történetírók s mind azon tudományos egyének, kiknek nevök még jelenben is letünhetlen csillagokként ragyognak a művészet s tudományok égövén, császári igazgatás alatt halhatlaniták magokat. Igaz, a fejedelmikorszak édesgetőleg hatott a művészet s tudományok elemei kifejtése s előmozdítására, de e mellett az is igaz, miként az erkölcs ékesb fénybeni feltűnésére csekély figyelem fordítván, a belső ember majdnem végkép elhanyagoltatott. A dolog okát fürkészni akaró, forgatva a történelem lapjait könnyen rátalálанд, miszerint a vallásban létezett képtelenségek, hiányos, sokban botránys nézetek, a józan ész s igazsággal ellenkező elvek, mellyek irányában még a legműveltebb s erélyesbnek látszó egyének is mélyen voltak elfogulva, a legvastagabb babonák, s több az elsoroltakhoz hasonló vallást érdeklő fonák vélemények valának azon roppant akadályok, mellyek végett a kor szelleme felsőbb, s magastob erkölcsi irányt előidézni, kifejteni képtelen lévén, az egész embert művelni, szellemileg felölelni, nemesíteni, szóval, a nevelést tisztán erkölcsileg érvényre emelni, ingatlan alapra állítani, soha nem tudta, soha nem bírta.

A zsidók vallási tekintetben úgy a görög, mint a romaiaktól lényegileg különböztek. Az egy istenség hitében nevelt zsidóknál az isteni tisztelet, koránsem volt ama sok isten imádás, mellyet Graecia s Róma lakóinál találunk, sőt inkább ellenkezőleg minden akkoron ismert népekkel, egyetlenegy, láthatlan, korlát-

nélküli, mindenhatóságú Isten, ki semmi mellék, és álisteneket nem tűr, imádását tanította. Kár, hogy ezen nevezetes előlépés, sok egyéb szertartási rendeletek által korlátozott, s gyengített. — Nem csak az egy Istenben, mint az ég s föld alkatójában hittek, hanem egyszersmind teljesen megvalának gyöződve, mikép valamint egyes egyének külön: úgy az összes nép egyetemes sorsa mindaddig még a megígért, jövendőlt, s csodákkal erősített megváltó eljőend, a legfőbb Lény. „Jehovától“ megfoghatlan, titokteljes módon rendeztetik, s kormányoztatik. Tanaik folytán untalan a jöendő Messiás forgott elméjökben, lelkök minden mozgalma, gondolataik minden iránya, leghőbb fohászaik, vágyaik, s elmélkedéseik e tárgy körében öszpontosúlva azon eredmény szülék, miszerint a vallásosalem a művészet s tudományok felett tündökölvén, a zsidónyelv, a hozzá értők után szólva, ámbár sok tekintelben szegény, mégis az egélyesérzelmek, ajtatosb eszmék, különféle szertartásitárgyak s eszközök kifejezésére, olly alkalmas világos, s helyes műszavakat teremtettelő, minöket az akkor élő népek műveiben hasztalan fürkészünk. Magát a zsidónép Isten választott népének tartván, valamint törvény- s történet- s egyéb szent könyveit, úgy a csillogóbb írásmódot, diszlőbb virágcsákat, mikkel könyveik, verseik s jóslataik telvék, közvetlenül isteni ihlet, s kinyilatkoztatásból eredett, származottaknak hitte, erősítette. Rendkívül csekély az, mit a bölcészetről a zsidónépnél találunk, vagyha találunk, azon egészben vallásos érzelem húzódik keresztül. Kevés tudott közülök csak irni is. Mennyire vallásos alakot öltött magára a nevelés, látható mindenből, mi miatt nem egyedül a művészet, hanem a legszükségesebb tanulmányok is műveletlenül hagyattak. Ha ezeket, s a zsidónép államilétének folyamát szemügyre vesszük, nem is történhetett az másként, miután hogy elhallgassam a szolgaságot, mellynek bilincseit több izben, és pedig hosszú évek során keresztül hordozni kénytelenítettvén, a szünetleni küzdelmek, pártoskodás, bel- s kül viszályok nem engedék soha e nemzetet tartós, s állandó állami jólét s boldogságra felvirulhatni. Mi egykori külön önálló életet, szabadságát, polgári csillogóbb állását illeti, az csak rövid ideig tartott. — Volt idő, midön vallása, s királyaiban büszkélkedve minden népeket, s nemzeteket megvetőleg lenézett, semmire sem becsült;

mainap e faj mintha dölfös ténye, s főnnhéjazó göge szeszélye végett bünhődne világszerte elszorva viszont lenézetik, s nem sokra becsültetik. És valamint jelenleg pénz, hiú nyerekedésre vagyon szeme füle: úgy egykoron csak földi jólét, csak külfény, diadalok, csak uralom után sovárgott legnagyobb mértékben. Magát a Megváltótis fény s hatalommal ragyogló földikirálynak képzelé. A szellemi haladás, az erkölcsös nevelés eszméjét tehát, mint látszik, a zsidók is egyoldalúlag fogákfel, művelték ugyan az embert, de csak egélyileg, s itt is leginkább azt fejtettékki benne mi pusztán anyagi, a tisztább, a felsőbb erkölcsi műveltség, a lélek, szív képzés mezeje parlagon hagyatott. Mint a fönneb említett nemzeteknél, úgy a zsidóknál is a nemzetiség játszott főszerepet. — — Nem volt, nem találunk egyetlenegy népet, egyetlenegy nemzetet sem, — hasztalan olvasnók a történetek könyveit, — a keresztényegély feltűnte előtt, mellynek vezérelvei, alapintézményei az összes emberiséget egy egészbe foglaló eszméhez felemelni, aztat boldogítani, felvilágosítani, erkölcsiségét teljesen előmozdítani, annak valódi célját kitűzni, s az ész kívánalmait voltaképen kielégíteni tudhatták volna.

A tiszta erkölcsbeni haladás s nevelés eszméjének általános felfogása, s annak az összes emberiségre teljesen lehető alkalmazása egyedül, kirekesztőleg a keresztényegély sajátosság dicsősége. A keresztényegélyt az istenség szent igéje, fenséges szelleme, s örökigazság öleli. Ennek szerzője az istenember, a legtökéletesebb főész, a legtisztább szentség, a hit, remény, szeretet karjain szállaalá a halandók közé, eget, földet, a végtelen erkölcsivilág egyetemét egyesítendő. Tana az Isten, embertársaik, s önmagunk iránti kötelelsségeinkről a legczélszerűbb, szentebb elveket állítvánfel; erkölcsiparancs, s rendeleteit a gondolkozólény felfogásához mérve fénylő napként világító alakban tünnetielő, a nélkül, — ámbár tökéletesen magával tisztában lévén tanítása igazsága s valóságáról, — hogy az a feletti értelmes ész józan vizsgálatát kizárta vagy megszorította volna. A valódi tudomány a tiszta fényű, igaz szellemű s erényű keresztényhit-

nek nem árt, inkább annak ékül emeltyüjül szolgál. Valamint másult, úgy e szent téren a tudákosság leszóló, a valódi tudomány méltányló. Azonban az ész, a tudomány csak addig terjedhet, még az isteni kinyilatkoztatás szentélyéhez elnemér, tovább haladni, tovább a mennyei igazságot fürkészni, feszegetni nincs joga, minthogy nincs, e pontnál tehát megkell állapotnia, mélyen szükség megkell hajolnia, ha csak azon képtelenségre nem akar vemedni, hogy az észet önerejéből önmaga fölé emelje, s önnön magát mintegy önmagán túltegye. — Nem is kitűzött czélja az isteni kinyilatkoztatás megvitatása, igazolásának az, hogy az öröktől létező igazságot előteremtse; hanem hogy foghatásunkhoz képest igazolja, elfogadására hajlandókká tegyen, és tartalmát az ész, és önszívünk igényeivel kielégitse, s mintegy lelkünk tulajdonává tegye. Az ész vizsgálata után a hit a szívé.

A keresztlistelők az első három századon keresztül nyilvános, egyszersmind heves, s vészteljes üldözéseknek voltak kitéve, minden másfelekezet, minden velök egélyben nem egyező társulatoktól elzárt, s visszavonult életet kénytelenítvén élni, az üdvárasztó hittan széthintett magvai csak esendben tenyészének, csak titokban indulhatának virulásnak, csak idő haladtával teremhetik meg embermilliókat boldogító gyümölcseiket. Maga a nőnem a tiszta kereszténytan ellenére lealacsonyított állást foglaltvánél, több évek legördülte után találhatott helyet a jogegyenlőség a családkörben; — sőt léteztek országok, hol a nemzetek, a népek magokat keresztényeknek, vallhatni legnagyobb dicsőségnek tartották, mindazáltal a rabszolgákkali kereskedéstől el állani vonakodtak, — de valamint magában a természetben nincs: úgy itt sem akart a gondviselés ugrást, egy pár századnak kellett keresztül vonalnia, mielőtt a kereszténység a pogány sokban neveltséget gerjesztő babona, önzés, megrögzött előítéletek, ferde nézetekből kiüszítülva, megszabadúlva a tisztán ragyogó erkölcsbeni haladás, s nevelés dicső eszméjét teljesen az összesemberiség irányában alkalmazni, felállítani képes lett volna. Az arany sem tisztúl meg salakjától egy percz alatt. A negyedik században délfelé tolongó vándornépek a felsőbb műveltség virányait lehamvasztván, ezek hiányait leginkább az egyháztól származott, s itt ott létező elemi- s nyelvészeti tanintézetek némileg pótolák. Az

ujabb keresztény világi műveltség a görög s latin nyelv által kezdődött. Nagy Károly hatalmas, s lelkes pártfogása alatt újlag a tudományok helyreállítása korát elérte, tanodák, idővel egyetemek alapítottak, e bölcs, e dicső fejedelem nem mulasztott el semmit, mit az anyagi, főleg a szellemi műveltség emelésére czélszerűnek ismert. Majd a lovagirend művészileg rendezett játékaival a gymnasticát, s szépészetet a szerénység, illem, s jónevelés arany szabályait mindég szemelött tartva, mozdította elő; más részről a nemzeti irodalmak, a feltalált sajtó hatásának, mindenek fölett pedig a papság hathatós befolyása, magasb műveltsége, szentebb jellemének köszönhetjük, hogy a középkor borúja derülni kezdvén, a művészetek, a tudományok akkoriban már csak pislogva égő mécse, s ezzel egy szebb jövőnek minden reménye végkép kinemaludt. Honunkban az Árpádok idejétől kisebb, nagyobb terjedelemben szünetlen léteztek tanintézetek, nem volt idő, hol nemzetünkben, — ha szinte körülményei zsibbasztólag nyomták is föld felé, — fellobbani ne láttuk volna a tudományok utáni vágyakodás szikráját. — — Úgy tudom a keresztény világban Victorinus Rombaldinus a tizenötödik század majd nem legelején volt első, kinek Padua, Velence, s Mantuában felállított gymnastica — s tanintézetei oda czélozának; miként a tanuló egyéncknek úgy testi, mint szellemi tehetségeik egyaránt képeztessenek, azon meggyőződésből indulvaki, hogy a műveltség amakét (tulajdonkép egy) ágának egyike sem állhat meg a másik nélkül, és hogy egyiknek a másikat kölcsönösen előmozdítani, kiegészíteni, teremtenie kell; — nem elég következőleg szerinte csak a testet nevelni, aztat gondosan táplálni, annak izmait természetileg erősíteni; — nem elég a lélek tökélyelemei közül egyoldalulag csak az értelem elhanyaglásával, nem az észet a szellem egyéb tulajdonai kárával satb fejteni; hanem úgy a test, valamint a lélek tehetségeit, és pedig egyenlő arányban, szilárd alapon, biztos rendszer folytán annyira kell, és szükség képezni, nemesíteni, s tökéletesíteni, hogy a kifejlesztett tulajdonok együtt működve széltiben virágozzanak, s érett gyümölcsöket teremjenek; — éber figyelmet s hű akaratot fordítván mindenekelőtt állandóan arra, ne valamikép a vallás égi eleme, melly minden nevelés egyetlen alapja, ama vas századokban élt néhány görög s római classicaliteraturát

kedvelők nyomain indulva, háttérbe szoritassék. Mit az imént említett ritka tüneményű, s nemes érzelmű férfiú olly kitünő hatály, s pompás eredménynyel megkezdett, azt a tudományok helyreállításuk után előbb Némethon, utóbb az egész műveltségvilág felölelven, sajátává tenni törekedett. Jelen derültebb századunkban a fönséges eszme, — minélfogva a nevelésnek múlhatlan feladata szinte az anyagot mint a bennünk rejlő szellemi tökéleyelemeket arányban művelni, — ha mindjárt az összesemberiség irányában eddiglen teljesülve nincsis; hanem kellőleg felfogva, tökéletesen megértve, s a körülményekhez képest üdvösen, s buzgalomteljesen ugyancsak alkalmazva van.

E szerint hibás lépést követnekel a szülők s nevelők, kik egyoldalulag karolván fel a nevelés magas eszméjét, kevesei gondolnak azzal mi felsőbb, emberibb, nevendékeik keblébe már a teremteskor beoltott tehetségek közül leginkább azokat fejlesztik, tökéleyesbitik, mellyek egykori kitüzött pálya- munka- s tiszti körökben igényeltetni fognak. Az emberiség rendeltetése haladás. Az elv, miszerint a nevelőnek az egész embert kell művelni, változhatlan, s örökre állandó. Innen a gondolkozó lény kebelében létező tulajdonok kiművelésére legyenek szellemi avagy anyagiak azok, egyaránt, és pedig a legnemesebb értelemben felügyelni szoros tartozásunk, következőleg nem pusztán azokra, mellyek jövő állásunk gyakorlata s pontos teljesítésére magkivántatnak, hanem mindazokat szükség tekintetbe vennünk, mellyek arany sugarain mi okos, művelt, erényes, vallásos, s a nemzettest hasznos tagjaivá átalakítatunk.

Világos, mondattaim további fejtegetése nélkül is, miszerint tehetségeink minden művelése által oda kell törekednünk: hogy a jólét, igazság, szépség, és jóság eszméit, mint rendeltetésünk czélpontja elérhetéséhez megkivántató elemeket, — vagyis más szavakkal nyitabban szólva mindazon a legfőbb Lénytől szívünk mélyébe ültetett anyagi, és szellemi tökéleyeket, mellyek emberi méltóságunk, égi és földi boldogságunk nélkülözhetlen feltételeit teszik, lelkünk egész erejével, keblünk egész hevével fejtsük, idomitsuk, képezzük, sikerdúsan előmozditsuk.

II.

Tanári kar.

R e n d e s t a n á r o k .

Tanár neve	Tantárgyak mellyeket előadott	Tanodai osztályok, mellyekben előadásokat tartott.				Hetenkénti előadásainak óra száma.
		1	2	3	4	
Eiszler József	Németnyelv.		2	3		6
	Mennyiségtan	1	2	3	4	12
Horváth József	Magyar nyelv.		2			3
	Földrajz.		1			3
	Természettudományok	1	2	3	4	10
Hutter Antal igazgató	Hittan	1	2	3	4	8
Számord Nép. János	Latin nyelv.			4		6
	Görög nyelv.		3	4		9
	Német nyelv.			4		3
Varga László	Latin nyelv.		3			5
	Magyar nyelv.		3	4		4
	Történelem s Földrajz.	2	3	4		9
Zsiga Alajos.	Latin nyelv.		1	2		16
	Magyar nyelv.		1			4

III.

Városi Tanbizottmány.

Léva városának határozmányánál fogva tanbizottmányi tagokul választottak: t. ez. Gaal Miklós, herezegi uradalmi ügyvéd, Gyárfás Károly, városi polgármester, Jancsó József, városi tanácsos.

IV.

Az 1852—1853 tanévre kitüzött tanterv.

1. H i t t a n.

- I. Osztály. Hit, remény, szeretet. Az Istennek 10, az Anyaszentegyháznak 5 parancsolata. A szentségek. Keresztény igazság, és a 4 utolsó dolgok. Kézi könyv: Az öreg Katekismus Budán 1818. — Az ó és új testamentomi szent irás rövid foglalata. Budán 1830.
- II. osztály. Isteni kinyilatkoztatás. Jézus élete s tanítása az Isten, önmaga, s a Sz. Lélekről; a ker. anyaszentegyházat, annak tagjait, és az embernek az élet utáni állapotját illető tan. K. K. A ker. kat. hitnek tanítása. Budán 1845.
- III. osztály. A keresztény ember kötelességei. Az Istennek 10 parancsolata általánosan, és részletesen véve. K. K. A ker. kat. hitnek tanítása. Budán 1834.
- IV. osztály. Az Isten 4-dik parancsa, — keresztény igazság, — az anyaszentegyház parancsolati, és szentségek. K. K. A ker. kat. hitnek tanítása. Budán 1842.

2. L a t i n n y e l v.

- I. osztály. Betűtan. szótan, fő- és melléknevek ejtegetése, ige-
határozók, névmások, számnevek, elöljárók. Erkölcsei mondatok és mesék fordítása. elemzése. Kézi könyv. Elemi Latinnyelvtan. Kühner után. Szepesi Imre Pest 1850.
- II. osztály. A beszéd nyolcz része. Ige-tan. Jeles mondatok és mesék fordítása. elemzése. K. K. Elemi Latinnyelvtan Kühner után Szepesi Imre Pest 1850.
- III. osztály. Szófüzés szabályai. K. K. Latin mondattan, írta Szepesi Imre Pest 1852 — Olvastatott s elemeztetett Cornelius Nepos.
- IV. osztály. Szókötés. szómér és verstan. K. K. Latinnyelvtan, írta Sümeghi Pál III. és IV. folyam. Pest 1851. Olvastatott s magyaráztatott Jul. Caes. de bello Gallico, és de civili bello Ovid Trist libr prim. Elegia III.

3 G ö r ö g n y e l v.

- III. osztály. Betűtan. Szótanból a fő- s melléknevek ragozása, s emezek fokozása, igehatározók képzése, számnevek, s rendes ige-k ragozása. Irás. Kézi könyv: Elemi hellen nyelvten Szepesi Imre Kühner után Budán 1852.

IV. osztály. Az előbbiek ismétlése után a rendhagyó és *u* igék ragozása. K. K. Ugyanaz.

4. M a g y a r n y e l v.

- I. osztály. Betűtan, helyesírás, név és igeragozás. Kézi könyv. Magyar nyelvtan a középtanodák I. oszt. számára. Budán 1848. Írás, olvasás, szavalás, elemzés. Trautwein J. olvasó könyve szerint.
- II. osztály. Betűtan, helyesírás, szószármaztatás, név és igeragozás, egyéb beszédrészek. K. K. Magyar nyelvtan a középtanodák II. oszt. számára. Budán 1848. Írás, olvasás, elemzés, szavalás. Trautwein olvasó könyve nyomán.
- III. osztály. Szókötés, szóegyeztetés, szóvonzat. K. K. szókötés a középtanodák III. oszt. számára Budán 1848. Elemzés, szavalás, szerkesztés. Trautwein olvasó könyve után.
- IV. osztály. Körmondat, magán okmányok, különmemű levelek, folyamodványok. K. K. Irálytan. Zimmermann Jakabtól Pest 1851. Elemzés, szavalás. Trautwein könyve szerint.

5. N é m e t n y e l v.

- II. osztály. Fő és melléknevek ejtegetése, névmások, segéd igék, és a rendes igék hajtogatása. Kézi könyv Toepler Theophil. Pesten 1851.
- III. osztály. A fő- és melléknevek, névmások ejtegetése, segéd igék s rendes igék hajtogatásának ismétlése után, a szenvedő, rendhagyó, visszaható, s személytelen igék, előjárók, és kötszók. K. K. Toepler. Olvasó könyv Mozárt Bécs 1850.
- IV. osztály. Az előbbiek ismétlése mellett segéd, rendes, és rendhagyó igék ragozása. K. K. Toepler. Olvasó könyv Mozárt.

6. T ö r t é n e l e m é s f ö l d r a j z.

- I. osztály. Mér- és természettani, s politikai földrajz elemei. Kézi könyv: Földrajzi alapvonalok a középtanoda I. oszt. használatára Pest 1852.
- II. osztály. Az ó-kor története. Pücz Vilmos után magyarította Vincze Paulin Esztergom. 1850.
- III. osztály. A középkori történetek. K. K. az előbbeni folytatása.
- IV. osztály. Amerika felfedezésétől a jelenkorig. K. K. az előbbeni folytatása.

7 M e n n y i s é g t a n.

- I. osztály. A számtani 4 műveletek egészekkel, szorozási, és osz-

- tási rövidítések, a számok osztékonysága, közönséges és tizedes törtszámok. Kézi Könyv Barcs Ferencz. Budán 1848. — Mértan: vonalok, szögek, egyenközűek, háromszögek, és ezek főbb tulajdonai, négyszögek. K. K. Szabóky Adolf. Pest 1851.
- II. osztály. Számtan: Viszonyok, arányok, egyszerű hármas szabály, a honi és külföldi pénz- és mérték-nemek ismertetése. K. K. Barcs F. II. és III. rész. — Mértan: Négyszögek, s rendes szögek képezése, a három- és négyszögek viszonyos átalakítása, és tereik kiszámítása. K. K. Mértan elemei. Szabóky A. Pest 1851.
- III. osztály. A négy algebrai művelet, hatványozás, gyökvonás csoportozati műveletek. K. K. Számolástan III. Szabóky A. Pest 1851. — Mértan: A kör, és ahhoz viszonyított vonalok, és alakok tulajdonságai, a kerület, és körtér kiszámításai, K. K. Szabókytól.
- IV. osztály. Az előbbieik ismétlése után az összetett hármas szabály, a kamát-számolás, társaság, láncz; és vegyítés szabály. K. K. Barcs II. Mértan: A lapmértannak ismétlése, a síkok fekvése, a szabályos és félszabályos testek főbb nemei, felületek, és tömegek kiszámítása. K. K. Mértan elemei: Szabókytól II. füzet. Pest 1851.

8. Természettudományok.

- I. osztály. Természetrájk: természetrajzi előismék, embertan, emlősök, madarak, hüllők és halak. Kézi könyv: Természet történet műtani jegyzetekkel. Budán 1848.
- II. osztály. Rovarok, és férgek, az egész növénytan. Kézikönyv. A természetrajz elemei. Hanák. Pesten 1851.
- III. osztály. Előismék az ásványtanhoz, és az egész ásvány ism. Ugyan azon kézikönyv szerint. — Természettan: testek közös sajátságai, a szilárd, és híg testek egyensulya, s mozgása. K. K. Lutter Természettan. Pest 1848.
- IV. osztály. Természettan. Testek egyensulya, mozgása, és a hang; látvillany-delejtan; természettani földrajz elemei. K. K. Lutter Természettana

V.

Vallási ügy.

A délelőtti rendes előadásokat 7¹/₂ sz. mise előzte meg, az ünnep és vasárnapokon fél óráig tartott hitbéli oktatást pedig délelőtt

9 órakor sz. mise, delután 3 órakor vecsernye szokta követni Azon felül a rom kath. növendékek a tanéven által ötször gyóntak, és részesültek az oltári szentségben

Az evang. helv. és izrael vallásúak a hittanban saját helybeli hitoktatóik által oktattattak.

VI.

A tanodai ifjúság száma.

	I.	II.	III.	IV.	Összeg.
A tanév kezdetén:	39,	19,	7,	9,	74.
Jelenleg:	38,	18,	7,	8,	71.
Vallásra: rom. kat	66,	ágost. val.	3,	helv. vall.	1, heber 4,
	összeg 74.				
Az oktatási nyelv a magyar.					

VII.

Felsőbb helyről érkezett kegyes rendeletek.

A Sept 2-án 3116 szám alatt kelt k Intézkedés megengedi, hogy a tanítóipályára előkészítő tanoda azon gymnasiumokban, hol a szükség kívánja, az Intézkedésben kijelt feltételek folytán felállítható.

A Sept. 8-án 6800 sz. a. k. Int. szerint Dr. Szabóky Adolf „Bévezetés a Számolástanba” című könyve ajánlatik.

Az Oct. 16-án 4379 sz. a. k. Int. következő könyveket ajánl. a) „Ó klassika litteratura” Irta Szworényi b) Ékesszólás, vezérletül a remek írók fejtegetése kidolgozásában Szworényi. c) Magyar nyelvten az I. és II osztálybeli gymn. ifjúság használatára Theisz.

Az Octob 23-án 9919 sz. a. k. Int. Dr. Schenkl könyvét a görögnyelv előadásában használhatónak rendeli.

A Nov 12-én 3462 sz. a. k. Int. folytán a cseh gymnasiumok használatára kiadott tanodai törvények egy példánya olly utasítással küldetett meg, hogy azok hasonló tan törvények alkotásában minta gyanánt szolgáljanak.

A Nov. 24-én 3631 sz. a. k. Int. rendeleteket közöl, mik következőtén az isk. ösztöndíjak keresendők.

A Jan 23-án 90 sz. a. k. Int. magában foglalja azon rendszert, mi nyomán a ker. kat. hittan jövő évben előadandó.

Az Apr. 20-án 626 sz. a. k. Int. rendeli, miszerint az 1853. tanévről szolgáló tanterv f. e. Jul. végéig felterjesztessék.

Az Apr. 30-án 636 sz. a. k. Int. az asztaltánczoltatási kísérletet tapasztalt veszélyes következményeinél fogva a nevendékek közt eltiltja.

A Máj. 9-én 691 sz. a. k. Int. Schirckhuber Moricz. Az elméleti és tapasztalati természettan alaprajza“ czim alatt megjelent műve tankönyvvül ajánlatik.

A Máj. 15. 620 sz. a. k. Int. szerint Pavecska Pál minden birodalmi tanintézetekből kizáratik,

s a t b. s a t b.

VIII.

Tanárok között történt változás.

Az 185 $\frac{1}{2}$ tanév szünnapjaiban a kegyes tanítórend Váczon tartott gyűlésében Hoffmann Ágoston gym. igazgató a privigyeiház igazgatójává választatván, helyébe tatai gymn. igazgató Hutter Antal áttétetett, nem különben Csaplár Benedek és Szitkey István a nyitrai gymnasiumba tanárokül rendeltettek helyett Vargha László, a n. kanizsai gymn. Zsiga Alajos, a becskerekai gymn. tanároknak küldettek.

IX.

Tanodai segédszerek.

A tanodai könyvtárt illetőleg, ennek csak múlt 1852-dik évben tettele a gymnasiumi igazgatóság alapját, melly jelenleg 234 könyvkötetből, egy gyűrű- s földteke- különféle földabroszok- s képekből; — úgy ide csatolt állat- esiga- növény- s fagyúteményből, több mennyiségteni és természettudományi segédszerekből áll: — mindezek nagy részben magán adakozások után keletkeztek, a lelkes adakozók nevei a tanintézet évkönyveiben csillagbetűkkel jegyezték, kik között mint első jöltevők t. cz. Benkő Dániel fömált. herczeg Eszterházy Pál több uradalmainak főfelügyelője, Bolemann János gyógyszerész, Grundl Ignácz helembai plébanos, Hoffmann Ágoston privigyei kegyesrendi ház igazgatója, Medveczki Sándor gyógyszerész, Szepesi Imre pesti nagygynasiumi tanár tündöklének; a mélyen tisztelt jöltevők után tanodánk az egész gyarapodását, elrendezését Horváth József természettudományok tanára ernyedetlen munkásságának köszöni. Ezek mellett a helybeli kegyes tanító-rendüek közel öt ezerre menő könyvkötetet magában foglaló könyvtára is: valamint a könyvtárban létező jól rendezett ásványgyűteménye a tanáritestület szabad rendelkezete, s használatára készen állanak. A lefolyt tan-

évben a tanárok számára kívánt tan- és segéd könyvek, mennyiség-tani segédszerek a tanodai szükségletekre összegyűlt pénzüsszegeből, mint ez a felsőbb helyre felterjesztett számadásokból világos, szerez-tettek meg.

X.

Tanodai ünnepélyek, s nyilvános vizsgálat.

A lefolyt 185²/₃ tanévben felsőbb rendeletek folytán a tanítás Octob. hó 1-én kezdődött, e napon tartatott ünnepélyesen a Sz Lélek segítségül hívása a tanév szerencsés lefolytaért.

A tanodai ifjúság nyilvános vizsgálata a tanáritanács ülése által Julius hó 30-ra határozatott. A tartandó vizsgálatra egész tisztelettel meghivattak a tisztelt tanbizottmány személyzetén kívül, a helybeli főtitzt. papság, a t. cz. cs. kir. tisztviselők, a hercegi uradalmi tisztség, a városi tanács, minden a tanuló ifjúságot szerető, s a tudományokat hön előmozdító s pártoló urak. Ez alkalommal az igazgató rövid beszédet tartott. „A vad népek s müvelt nemzetek között létező különbségről.“ A vizsgálat béfejeztével ugyan az igazgató, valamint a mélyen tisztelt uraknak, — kik magokat megalázni, s igen becses jelenlétökkel a vizsgálati ünnepély fényét nevelni kegyesek valának. — a tanulmányok s az ifjúság iránti figyelmökért: úgy a tanárikarnak buzgó fáradaimaiért hálás-köszönetet mondott.

A tanév végnapján egymint Julius hó 31-kén a tanév szerencsés lefolytaért a mindenek urának hálaáldozat mutattatottbe; mi végeztével a tanuló ifjúság között az osztálytanárok által a tanodai bizonyítványok osztattakszét.

Az 185³/₄-diki tanév Sept. hó 15-én veendi kezdetét, szolgáljon a mélyen tisztelt szülöknek figyelmeztetésül.

TARTALOM.

- I. Értekezés a hajdani görög, római, zsidó, s keresztények neveléséről.
- II. A lévai tanárikar.
- III. Városi tanbizottmány.
- IV. Az 1852—1853 tanévre kitűzött tanterv.
- V. Vallási ügy.
- VI. A tanodai ifjúság száma.
- VII. Felsőbb helyről érkezett k. rendeletek.
- VIII. Tanárok között történt változás.
- IX. Tanodai segédzerek.
- X. Tanodai ünnepélyek s nyilvános vizsgálat.

**ESZTERGOMBAN ,
NYOMATOTT BEIMEL JÓSEFNÉL.**